

КОНЦЕПЦІЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Гуров О. М.², Антонов А. Г.¹, Сургай Н. М.¹,
Шилан В. І.³, Гладких Д. Б.², Узбек Т. С.¹

¹Донецький національний медичний університет, м. Кропивницький, Україна

²Харківське обласне бюро судово-медичної експертизи, м. Харків, Україна

³Кіровоградське обласне бюро судово-медичної експертизи, м. Кропивницький, Україна

Резюме. Автори проаналізували зарубіжний досвід підготовки судово-медичних експертів. Цей досвід порівнювали з відповідною системою підготовки лікарів-судово-медичних експертів, що існувала в Україні до 2022 року. Така аргументована оцінка реформи підготовки лікарів-судебно-медичних експертів в Україні. Внесено пропозиції про зміни цієї реформи, які полягають в тому, щоб замість лікарів патологоанатомів готували лікарів-патологів. Запропонована концепція програми підготовки лікарів-патологів є синтезом навчальних програм лікарів-патологоанатомів та лікарів-судово-медичних експертів. Відповідно до концепції авторів лікар-патолог повинен в результаті підготовки отримати достатній обсяг компетенцій для практичної роботи на посаді лікаря-патологоанатома та обсяг компетенцій, який буде прийнятним для підготовки на його основі лікаря-судово-медичного експерта.

Ключові слова: судово-медична експертиза, патологічна анатомія, лікар-патолог, післядипломна освіта.

Вступ. Євроінтеграційні процеси в Україні, які значно прискорилися останнім часом, вимагають відповідного реформування системи післядипломної підготовки лікарів. Загальним напрямком такого реформування має стати уніфікація лікарських спеціальностей та програм підготовки з європейськими навчальними практиками. Зрозуміло, що цей процес буде тривалим, складним, інерційним, йому має передувати розгорнута дискусія в професійному середовищі. Певні кроки реформування підготовки лікарів судово-медичних спеціальностей вже зроблені. З 2022 року підготовка судово-медичних експертів відбувається протягом 3 місяців шляхом вторинної спеціалізації фахівців, які мають спеціальність «патологічна анатомія» [1]. Ці зміни є принциповими, але, на нашу думку, мають невизначений «вектор очікування». Вважаємо, що система підготовки фахівців експертних закладів повинна корегувати з метою та завданнями реформування судово-медичної експертної служби України, яка повинна розпочатися у 2023 році. Так, запропонований алгоритм підготовки лікарів-судово-медичних експертів є вкрай сумнівним, оскільки не має наявних аналогів в провідних європейських країнах та США [2, 3]. Спостерігаються ризики виникнення кадрового дефіциту в судово-медичній експертній службі України.

Аналіз закордонного досвіду підготовки судово-медичних-експертів [2, 3] дозволяє дійти висновку, що у вітчизняній системі підготовки медичних кадрів теоретичні та практичні основи патологічної анатомії та судової медицини досить різні, тому опанування однією з судово-медичних спеціальностей після навчання в інтернатурі з патологічної анатомії потребує значно більшого часу, ніж три місяці, як запропоновано зараз. Отже, реформувати систему підготовки кадрів треба системно, опираючись на кращі світові навчальні практики [4]. Системне реформування має ґрунтуватися на єдиній філософії викладання трьох навчальних дисциплін – патологічної анатомії, патологічної фізіології та судової медицини з повною їх інтеграцією в єдину навчальну дисципліну – патологію, на зразок Pathology, яку вивчають

в закордонних університетах. Отже, загальним напрямком реформування підготовки лікарів лікарів-патологоанатомів має стати трансформація в спеціальність лікаря-патолога, що потребує поєднання навчального матеріалу з патологічної анатомії, клінічної патофізіології та певних розділів судової медицини, з принциповим розширенням компетенцій лікаря-патолога та зміни назви спеціальності з «Патологічна анатомія» на «Патологія».

Ключовим завданням має стати зміна не тільки назви спеціальності, але й визначення її місця в системі медичних знань з внесенням змін у відомчі нормативні акти. Потрібне оновлення компетенцій та внесення змін в теоретичну та практичні частини підготовки лікарів-патологів. Важливим завданням має стати знаходження балансу між компетенціями та обсягом теоретичних знань та практичних навичок з патологічної анатомії та судово-медичної експертизи в межах однієї спеціальності. У пошуках такого балансу, з одного боку, можна звернутися до закордонного досвіду, який ми проаналізували раніше [4]. Такий шлях, на перший погляд, є дуже привабливим – використати моделі підготовки патологів, які добре себе зарекомендували в США, Великій Британії та Німеччині. З іншого боку, законодавче та нормативне регулювання медичної діяльності в Україні, США, Великобританії та Германії суттєво відрізняються, що робить неможливим шаблонний підхід до запозичення моделі підготовки лікарів-патологів.

Фундаментальним питанням, яке вимагає вирішення насамперед, є розуміння поступовості впровадження нової клінічної спеціальності лікаря-патолога. Такий шлях реформування дозволить уникнути негативних наслідків від впровадження системи підготовки лікарів [1], аналогів якої за кордоном не існує. Треба зазначити, що відсутність закордонних аналогів не є позитивною характеристикою запропонованої системи [1], оскільки невідомі ні переваги, ні недоліки системи, що робить неможливим надання науково обґрунтованого прогнозу її впровадження та ефективності практичної реалізації. Тому відновлення підготовки лікарів-судово-медичних експертів в інтернатурі з 2023 року є принципово важливим питанням для стабільної роботи судово-медичної експертної служби в Україні.

Наразі розподіл обов'язків між лікарями-патологоанатомами та лікарями судово-медичними експертами в Україні врегульовано відомчими нормативними актами. До кола професійних обов'язків лікарів-патологоанатомів належить дослідження трупів осіб, які померли в лікувальних закладах та дослідження біопсійного і секційного матеріалу. Лікарі-судово-медичні експерти виконують у кримінальних провадженнях експертизи трупів осіб з насильницькою смертю, трупів осіб, обставини смерті яких невідомі, зокрема трупів осіб, які померли за межами лікувального закладу, тощо. Такий розподіл має як переваги, так і недоліки.

Перевагами такого розподілу є певною мірою налагоджена процедура встановлення причин смерті осіб у чітко окреслених групах дослідження. В ідеалі такий розподіл має відповідати стану, коли трупи осіб, які загинули ненасильницькою смертю, досліджують патологоанатоми, а дослідження трупів осіб, які загинули насильницькою смертю, є прерогативою судово-медичних експертів. Незначний відсоток випадків, коли під час дослідження трупа людини, смерть якої вважалась ненасильницькою, встановлюється її насильницький характер, не можна вважати відхиленням від «ідеалу». Однак наявна практика свідчить про інше – за результатами судово-медичних експертиз трупів в 70-80% випадків встановлено ненасильницький характер смерті. Така ситуація і є недоліком наявної системи та призводить до додаткового навантаження на судово-медичних експертів. Вважаємо, що цю роботу повинен виконувати лікар-патолог, компетенції якого мають бути значно ширшими, ніж лікаря-патологоанатома.

Наразі виникають ситуації, коли лікар-судово-медичний експерт при встановленні причини смерті особи, яка є ненасильницькою, стикається з труднощами, оскільки його компетенції з питань загальної патології поступаються знанням лікаря-патологоанатома. Запропоновані зміни в підготовці фахівців з судово-медичних спеціальностей, які передбачають первинну спеціалізацію з патологічної анатомії, не тільки певною мірою вирішують цю конкретну проблему,

але й у випадку створення спеціальності «Патологія» відкривають нові можливості реформування судово-медичної служби загалом.

Важливим кроком у реформі судово-медичної служби України вважаємо створення в структурі судово-медичної експертної установи відділення патології (у відділі судово-медичної експертизи трупів), у якому лікарі-патологи мають досліджувати трупи осіб без ознак насильницької смерті. Створення такого відділу в структурі експертної установи забезпечить утворення платформи, на якій будуть проводити практичну роботу з підготовки лікарів-патологів. Отже, варто створювати певні передумови для реформування системи підготовки фахівців експертних установ.

Вважаємо, що потребують з'ясування структурні підрозділи клінічної бази, на яких має відбуватися підготовка лікарів-патологів, та структура робочої навчальної програми для їх підготовки. Враховуючи те, що рівень підготовки за спеціальністю лікаря-патолога має бути достатнім для самостійної патологоанатомічної роботи та базовим для подальшої спеціалізації за фахом «Судово-медична експертиза», підрозділами клінічних баз мають бути: відділення патологоанатомічних бюро, відділи судово-медичної експертизи трупів та відділення судово-медичної гістології судово-медичних експертних установ.

Існує значний досвід підготовки лікарів-патологів за кордоном. Програма підготовки таких фахівців інтегрує судову медицину як окремий розділ підготовки [5]. Аналіз закордонного досвіду [2-4] показує, що доцільно взяти за основу систему підготовки лікарів-судово-медичних експертів, яка існує в Німеччині.

Аналіз робочих навчальних програм, за якими навчаються лікарі-патологоанатоми та лікарі-судово-медичні експерти, а також власний досвід підготовки таких фахівців дає підстави зробити певні пропозиції.

Першим етапом підготовки лікарів-патологів має стати вивчення законодавчих і відомчих актів щодо організації та діяльності патологоанатомічної та судово-медичної служб України.

На другому етапі передбачено вивчення танатології та практичний курс секційного дослідження трупів. Цей розділ підготовки має передбачати теоретичний та практичний навчальний матеріал як патологоанатомічного дослідження трупа, так і судово-медичної експертизи трупа.

Навчання за обома такими розділами мають проводити окремо викладачі-судово-медичні експерти та окремо викладачі-патологоанатоми. Доцільно після завершення вивчення кожного розділу проводити бінарне заняття, під час якого викладачами одночасно будуть патологоанатом та судово-медичний експерт. Проведення такого заняття уможливить звернення уваги на спільні та відмінні ознаки цих розділів з погляду різних професійних завдань.

Після вивчення перших двох розділів має розпочатися навчання з патологічної анатомії та окремих аспектів судово-медичної експертизи. Викладати ці розділи мають відповідно патологоанатом та судово-медичний експерт. Програми таких розділів мають складатися на основі наявних програм з патологічної анатомії та судово-медичної експертизи. Розподіл часу для теоретичної та практичної підготовки за цими розділами є предметом дискусії, однак ми вважаємо найбільш доцільним співвідношення 4 до 2 на користь розділу патологічної анатомії. Також потрібно з'ясувати, які саме розділи судово-медичної танатології повинні бути введені до програми підготовки лікаря-патолога.

Вважаємо доцільним і необхідним залучати широкі кола викладачів навчальних медичних закладів вищої освіти, які залучені до післядипломної підготовки лікарів-патологоанатомів та лікарів-судово-медичних експертів, небайдужих представників практичної ланки до професійної дискусії щодо запропонованих змін у підготовці кадрів для судово-медичних експертних установ України. Наші пропозиції такі:

– запровадити в Україні клінічну спеціальність лікаря-патолога. Підготовку лікарів-патологів проводити за навчальною програмою, яка інтегрує теоретичні знання та професійні

компетенції лакаря-патологоанатома, а також вибрані компетенції лікаря судово-медичного експерта;

– клінічними базами для практичної підготовки лікарів-патологів разом з патологоанатомічними бюро мають бути також і судово-медичні експертні установи;

– ввести до структури судово-медичних експертних установ відділ патології або відділення патології у відділі судово-медичної експертизи трупів. Завданням цього відділу має стати проведення експертних досліджень трупів осіб без наявних ознак насильницької смерті. Виконувати цю роботу мають лікарі-патологи;

– підготовку лікарів-судово-медичних експертів шляхом вторинної спеціалізації проводити на базі спеціальності лікар-патолог. До спеціалізації допускати лікарів-патологів, які мають трирічний досвід роботи у відділах (відділеннях) патології судово-медичних експертних установ.

Література

1. Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію. Наказ МОЗ України від 22.06.2021 № 1254 [Інтернет]. Київ; 2021 [цитовано 2022 Лют 17]. Доступно: https://moz.gov.ua/uploads/6/32466-dn_1254_22_06_2021_dod.pdf
2. Клевно ВА, Назаров ЮВ, Романько НА. Судебная медицина в Соединенных Штатах Америки, прошлое и настоящее. Судебная медицина. 2018;4(1):48-50. doi: <http://dx.doi.org/10.19048/2411-8729-2018-4-1-48-50>
3. Эдвин Э. Судебно-медицинская экспертиза в Германии: процессуальные, организационные и методологические аспекты. Судебная медицина. 2015;1(2):31-3.
4. Гуров ОМ, Антонов АГ, Клименко МО, Сургай НМ, Татарко СВ, Дубіна СО, та ін. Концепція підготовки судово-медичних експертів в Україні. Судово-медична експертиза. 2022;1:24-9. doi: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2022.3>
5. Cheng L, Bostwick DG, editors. Essentials of Anatomic Pathology. 4th ed. Springer; 2016. 2121p.

References

1. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro internaturu ta vtorynnu likars'ku (provizors'ku) spetsializatsiiu [On approval of the Regulations on internships and secondary medical (pharmacy) specialization]. Nakaz MOZ Ukrainy vid 22.06.2021 № 1254 [Internet]. Kyiv; 2021 [tsytovano 2022 Liut 17]. Dostupno: https://moz.gov.ua/uploads/6/32466-dn_1254_22_06_2021_dod.pdf (in Ukrainian)
2. Klevno VA, Nazarov YuV, Roman'ko NA. Sudebnaya meditsina v Soedinennykh Shtatakh Ameriki, proshloe i nastoyashchee [Forensic science in the United States of America, past and present]. Sudebnaya meditsina. 2018;4(1):48-50. doi: <http://dx.doi.org/10.19048/2411-8729-2018-4-1-48-50> (in Russian)
3. Edvin E. Sudebno-meditsinskaya ekspertiza v Germanii: protsessual'nye, organizatsionnye i metodologicheskie aspekty [Forensic medicine in Germany: legal, organisational and methodic aspect]. Sudebnaya meditsina. 2015;1(2):31-3. (in Russian)
4. Hurov OM, Antonov AH, Klymenko MO, Surhai NM, Tatarko SV, Dubina SO, ta in. Kontseptsiia pidhotovky sudovo-medychnykh ekspertiv v Ukraini [Concept of professional training forensic experts in Ukraine]. Sudovo-medychna ekspertyza. 2022;1:24-9. doi: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2022.3> (in Ukrainian)
5. Cheng L, Bostwick DG, editors. Essentials of Anatomic Pathology. 4th ed. Springer; 2016. 2109 p.

THE STAFFING CONCEPT REFORM OF THE FORENSIC MEDICAL SERVICE OF UKRAINE

Hurov A. M.², Antonov A. G.¹, Surgay N. N.¹,
Shilan V. I.³, Hladkykh D. B.², Uzbek T. S.¹

¹ Donetsk National Medical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

² Kharkiv Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Kharkiv, Ukraine

³ Kirovohrad Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Kropyvnytskyi, Ukraine

Summary. The foreign experience in the training of forensic experts is analyzed in the article. This experience is compared with the corresponding training system for forensic doctors that existed in Ukraine until 2022. A reasoned assessment of the reform of the training of forensic medical experts in Ukraine is given. Proposals have been made to change this reform, which consist in the fact that pathologists would be trained instead of pathologist doctors. The proposed concept of a training program for pathologists is a synthesis of training programs for pathologists and forensic medical experts. According to the authors' concept of the pathologist should acquire a sufficient amount of competencies for practical work as a pathologist and a scope of competencies that will be acceptable for training a forensic medical expert on its basis.

Keywords: forensic medical examination, pathological anatomy, pathologist, postgraduate education.

Відомості про авторів:

Гуров О. М. – доктор медичних наук, професор, заступник начальника з організаційно-методичної роботи Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Харків, Україна, e-mail: gam1987@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3833-6100

Антонов А. Г. – кандидат медичних наук, доцент кафедри патологічної анатомії, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, м. Кропивницький, Україна, e-mail: a.g.antonov@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7782-978X, ResearcherID: ADV-3692-2022, Scopus Author ID: 7202844031

Сургай Н. М. – кандидат медичних наук, доцент, завідувачка кафедри патологічної анатомії, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, м. Кропивницький, Україна, e-mail: natalya.surgay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2206-1704

Шилан В. І. – начальник КЗ «Кіровоградське обласне бюро судово-медичної експертизи», м. Кропивницький, Україна, e-mail: shilanvi58@gmail.com

Гладких Д. Б. – кандидат медичних наук, доцент, лікар-судово-медичний експерт КЗОЗ Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Харків, e-mail: expsmed@ukr.net ORCID ID: 0000-0002-2716-1694

Узбек Т. С. – асистент кафедри патологічної анатомії, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, м. Кропивницький, Україна, e-mail: tatianauzbek22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9709-3869

Information about authors:

Hurov O. M. – Doctor of Medical Sciences, Professor, Vice Head of the MI Kharkiv Regional Bureau of Forensic Examination, Kharkiv, Ukraine, e-mail: gam1987@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3833-6100

Antonov A. H. – PhD, Associate Professor of the Department of Pathological Anatomy, Forensic Medicine and Histology, Donetsk National Medical University, Kropyvnytskyi, Ukraine, e-mail: a.g.antonov@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7782-978X, ResearcherID: ADV-3692-2022, Scopus Author ID: 7202844031

Surgai N. M. – PhD, Associate Professor, Head of the Department of Pathological Anatomy, Forensic Medicine and Histology, Donetsk National Medical University, Kropyvnytskyi, Ukraine, e-mail: natalya.surgay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2206-1704

Shilan V. I. – Head of the MI «Kirovohrad Regional Bureau of Forensic Examination», Kropyvnytskyi, Ukraine, e-mail: shilanvi58@gmail.com

Hladkykh D. B. – PhD, Associate Professor, forensic expert of Kharkiv Regional Bureau of Forensic Examination, Kharkiv, Ukraine, e-mail: expsmed@ukr.net ORCID ID: 0000-0002-2716-1694

Uzbek T. S. – Assistant of the Department of Pathological Anatomy, Forensic Medicine and Histology, Donetsk National Medical University, Lyman, Ukraine, e-mail: tatianauzbek22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9709-3869